

осіб рядового та начальницького складу підрозділів Державної фіскальної служби, осіб рядового, начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту : постанова Каб. Міністрів України від 29.03.2002 № 426. Офіційний вісник України. 2002. № 14. С. 134

9. Про речове забезпечення військовослужбовців Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України в мирний час та особливий період : наказ адміністрації Держ. служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 08.12.2017 № 673. Офіційний вісник України. 2018. №11. Ст.79

10. Дідовець Ю.В. Щодо правового регулювання житлового забезпечення військовослужбовців. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Юридичні науки. 2018. Вип. 4. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vnadpcurn_2018_4_8.pdf (дата звернення: 19.02.2023)

11. Про першочергові заходи щодо зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби у Збройних Силах України та поступового переходу до засад професійної армії : Указ Президента України від 01.02.2022р. № 36/2022. Урядовий кур'єр. 2022. №20

12. Прощавай черга? – проект Концепції забезпечення житлом військовослужбовців. Юридична служба Збройних Сил України. URL : <https://www.ukrmilitary.com/2018/07/koncersiya-zhytlo-viskovum.html> (дата звернення: 19.02.2023)

13. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : постанова Каб. Міністрів України від 28.02.2022 № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-п#Text> (дата звернення: 19.02.2023)

УДК 378.046.4

DOI: 10.32751/2617-5967-2022-03-04

Ярошенко О. М.

*доктор юридичних наук, професор
професор кафедри трудового права*

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
член-кореспондент НАПрН України*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ – ОДИН ІЗ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Метою статті є дослідження питань цифровізації освіти в Україні як одного із пріоритетних напрямків розвитку дистанційного навчання, на підставі чого зроблено наступні висновки. Зазначено, що одним із перспективних напрямків розвитку вітчизняної системи освіти повинна стати її цифровізація, оскільки цифрові технології роблять освітній процес мобільним, диференційованим та індивідуальним, надають ряд нових можливостей, як для викладачів так і для студентів. Завдяки цифровізації освітній процес

стає більш персоналізованим, доступним і гнучким, що, у свою чергу, забезпечує комфортні умови для самонавчання, ефективного розвитку та кар'єрного зростання. Звернено увагу, що різні аспекти впровадження цифровізації в освітній простір були предметом дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Однак, незважаючи на проявлений науковою спільнотою інтерес, питання впровадження цифровізації в сучасний освітній простір потребують свого подальшого дослідження, особливо сьогодні в умовах воєнного стану в країні та необхідності дистанційного навчання. Зауважено, що за відсутності сформованої та виваженої політики в цьому напрямі сфера цифрових компетенцій в Україні розвивається хаотично та переважно окремо від формальної освіти, що суттєво впливає як на якість формування людського капіталу, так і на можливість його реалізації. Зроблено висновок, що сьогодні немає сумніву в тому, що світ цифрових технологій загалом, та освіти зокрема, це не лише новий логічний етап розвитку технологічної сфери людства, а й усієї існуючої правової та соціально-політичної реальності. Зосередитися на цифровізації освіти для України це правильний і єдиний спосіб скоротити настільки відчутний розрив у міжнародних показниках порівняно з іншими країнами світу. Це питання ще більше загострюється через воєнний стан у країні та необхідності дистанційного навчання.

Ключові слова: відносини у сфері освіти, освітнє право, право на освіту, цифровізація, державна політика, дистанційне навчання, людський капітал.

The purpose of the article is to study the issues of digitization of education in Ukraine as one of the priority areas of distance learning development, based on which the following conclusions were drawn. It is noted that one of the promising directions of the development of the national education system should be its digitalization, since digital technologies make the educational process mobile, differentiated and individual, provide a number of new opportunities for both teachers and students. Thanks to digitalization, the educational process becomes more personalized, accessible and flexible, which, in turn, provides comfortable conditions for self-learning, effective development and career growth. Attention was drawn to the fact that various aspects of the implementation of digitalization in the educational space were the subject of research by both foreign and domestic scientists. However, despite the interest shown by the scientific community, the issue of introducing digitalization into the modern educational space requires further research, especially today in the conditions of martial law in the country and the need for distance learning. It was noted that in the absence of a formed and balanced policy in this direction, the sphere of digital competences in Ukraine develops chaotically and mostly separately from formal education, which significantly affects both the quality of human capital formation and the possibility of its realization. It was concluded that today there is no doubt that the world of digital technologies in general, and education in particular, is not only a new logical stage in the development of the technological sphere of humanity, but also the entire existing legal and socio-political reality. Focusing on digitalization of education for Ukraine is the right and only way to reduce such a significant gap in international indicators compared to other countries of the world. This issue is further exacerbated by the state of war in the country and the need for distance learning.

Key words: relations in the field of education, educational law, right to education, digitalization, state policy, distance learning, human capital.

Постановка проблеми. Освіта в сучасному глобалізованому й інформатизованому світі набуває все більшого значення, стає важливою складовою всебічного розвитку людської особистості, поглиблення поваги до прав і свобод людини; є основою соціального, економічного, духовного, інтелектуального та культурного розвитку суспільства і держави; перетворює і спрямовує життя суспільства, зберігаючи у ньому все те, що має цінність для людини; визначає стратегію і реалістичні умови розвитку суспільства, перетворюючи його із «суспільства сьогодні» на «суспільство завтра»; формує нове мислення громадян, нове бачення сенсу життя.

Стан освіти в державі є показником якості життя суспільства, а тому в багатьох економічно розвинутих країнах саме держава лишається головним суб'єктом, який утримує систему освіти й визначає стратегічні напрями її модернізації. На розвиток системи освіти в сучасних умовах впливають чотири взаємопов'язані фактори, а саме: (1) швидкозмінність і швидкоплинність процесів суспільного розвитку; (2) соціально-економічні трансформації в суспільстві, які призвели до появи принципово нового для нашої економіки й соціального буття явища – ринку праці; (3) процеси глобалізації, які відгукнулися інтеграційними тенденціями в світі; (4) інформаційний «вибух» у суспільстві, зумовлений появою нових інформаційних технологій і мультимедіа.

Сьогодні ключовим фактором удосконалення системи освіти є цифровізація, яка окрім безпосереднього впливу на ефективність навчального процесу, надає ланцюг непрямих переваг, зокрема завдяки їй освітній процес стає більш персоналізованим, доступним і гнучким, що, у свою чергу, забезпечує комфортні умови для самонавчання, ефективного розвитку та кар'єрного зростання. Україна також стала на шлях цифровізації, про що свідчить прийняття Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки [1], з ухвалою якої наша держава розпочала свій рух у напрямку Четвертої промислової революції («*Fourth Industrial Revolution*»), про настання ери якої все частіше ведуть мову провідні вчені, бізнесмени та економісти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти впровадження цифровізації в освітній простір стали предметом дослідження зарубіжних (К. Бассет (C. Bassett), К. Гере (C. Gere), Г. Грибер (G. Creeber), М. Деузе (M. Deuze), Г. Крибер і Р. Мартін (G. Greeber & R. Martin), Л. Манович (L. Vanovich), Дж. Стоммел (J. Stommel), М. Хенд (M. Hand) і вітчизняних (В. Биков, Д. Галкін, М. Жалдак, М. Лещенко, П. Матюшко, О. Овчарук, В. Ребрина, О. Стрижак, М. Шишкіна, А. Яцишин) науковців. Однак, незважаючи на проявлений науковою спільнотою інтерес, питання впровадження цифровізації в сучасний освітній простір потребують свого подальшого дослідження, особливо сьогодні в умовах воєнного стану в країні та необхідності дистанційного навчання.

Мета статті дослідити цифровізацію освіти в Україні як один із пріоритетних напрямків розвитку дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки цифровізація освіти є сучасним етапом її інформатизації, що передбачає насичення інформаційно-освітнього середовища електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний освітній простір та залежить від об'єктивних умов та сучасних тенденцій розвитку інформаційного суспільства. Цифровізація передбачає принципово новий формат освітнього середовища, в основі

якого цифрові технології, що забезпечують зручні та доступні сервіси і платформи для підвищення конкурентоспроможності, більш ефективної взаємодії всіх учасників навчального процесу, підвищення його прозорості, підвищення ролі інтелектуальної власності, розвитку цифрових навичок. Як зазначається у звіті експертів Всесвітнього економічного форуму в Давосі «Готовність до майбутнього виробництва» [2], для таких держав, як Україна, зосередитися на цифровізації – правильний і єдиний спосіб скоротити настільки відчутний розрив у міжнародних показниках порівняно з іншими країнами світу.

Основними напрямками цифровізації освіти відповідно до Концепції є: (1) створення освітянських ресурсів і цифрових платформ з підтримкою інтерактивного та мультимедійного контенту для загального доступу закладів освіти та учнів, зокрема інструментів автоматизації головних процесів роботи навчальних закладів; (2) розроблення та впровадження інноваційних комп'ютерних, мультимедійних та комп'ютерно орієнтованих засобів навчання та обладнання для створення цифрового навчального середовища (мультимедійні класи, навково-дослідних STEM-центрів лабораторії, інклюзивні класи, класи змішаного навчання); (3) організація широкосмугового доступу до Інтернету учнів та студентів у навчальних класах та аудиторіях в закладах освіти всіх рівнів; (4) розвиток дистанційної форми освіти з використанням когнітивних та мультимедійних технологій. Підвищення рівня та якості знань, формування сучасних навичок та компетентностей, навчання здобувати інформацію, спілкування іноземними мовами, індивідуальні програми навчання, впровадження нових предметів, підготовка до професій майбутнього та водночас цікаве і захопливе навчання є головними завданнями реформи освіти конкурентоздатної країни та суспільства.

В останні роки в напрямі реформування освіти у багатьох економічно розвинених державах відбулася розробка ключових документів, що стали орієнтирами для освітян, серед яких розроблена та представлена в країнах ЄС *Рамка цифрової компетентності для громадян 2.0 (Digital Competence Framework for Citizens 2.0)*⁸. Європейською спільнотою проведено значну роботу щодо створення потенціалу для цифрової трансформації освіти та навчання, зокрема для зміни вимог до навичок та компетентностей для громадян. Робота була зосереджена на розробці рамок цифрової компетентності для громадян (DigComp), для педагогів (DigCompEdu), для освітніх організацій (DigCompOrg) та для споживачів (DigCompConsumers) [3]. Проте реальність така, що «в Україні не існує бачення та жодної державної ініціативи, програми, стратегічного документа, спрямованих на створення комплексної національної системи розвитку цифрової грамотності. Також на державному рівні відсутні інструменти моніторингу та оцінки цифрових компетенцій. Відсутність комплексної методології для проведення необхідних досліджень ситуації у сфері розвитку цифрових навичок і компетенцій унеможливорює розробку методології вимірювання та впровадження незалежної сертифікації рівня цифрових навичок відповідно до потреб ринку праці. Методика збирання статистичних даних державними органами статистики є не дуже досконалою для проведення належного аналізу ситуації у сфері розвитку цифрових навичок і компетенцій. Таким чином, означена галузь є однією з найбільш неврегульованих у сфері гармонізації цифрових ринків» [4]. Тому за відсутності сформованої та виваженої політики в цьому напрямі сфера цифрових компетенцій в Україні розвивається хаотично та переважно окремо від формальної освіти, що суттєво впливає як на якість формування людського капіталу, так і на можливість його реалізації [5].

Для створення дійсно сприятливого інноваційного середовища в країні і в кожній організаційній інституції потрібне значне поширення базових знань про сучасні інноваційно-технологічні процеси в умовах здійснення цифрової трансформації. Це підвищує ступінь сприйняття інновацій у соціальному й економічному аспектах, забезпечує довіру до інноваційних програм уряду, мотивацію у працівників. Проголошена стратегічна мета держави у напрямі підвищення якості професійної освіти та її інтеграції у світовий освітянський простір, збільшення частки витрат на модернізацію та цифровізацію має сприяти формуванню сучасного знаннєвого сектору господарства як основи та первинної ланки в загальній системі соціально-економічного розвитку країни і досягнення на базі цього економічного зростання, формування та реалізації людського капіталу. Держава повинна стати, з одного боку, прикладом успішних інновацій для громадян, некомерційних організацій і бізнесу, з другого – забезпечити сприятливе середовище для інновацій, що неможливо без сприйняття системою державного управління реальності цифрової економіки через свою повсякденну діяльність. Терміново має бути розроблена і апробована концепція базової моделі цифрових компетенцій і ключових цифрових компетенцій, що забезпечують ефективну взаємодію бізнесу, освіти і суспільства в умовах цифрової економіки й ураховують актуальні і гострі теми: основні тренди і визначення можливих сценаріїв розвитку системи вищої освіти в умовах цифровізації, сучасні вимоги до державного управління і компетенції державних службовців, що формуються в освітніх програмах, кращі практики підготовки державних публічних і муніципальних службовців та ін. [5].

У контексті реформування системи освіти в Україні, повністю поділяємо твердження О. В. Захарової, що досягнення стійкого інноваційного розвитку економіки України у найближчій перспективі залежить від спрямованості та взаємоузгодженості державної освітньої та промислової політики у напрямі створення умов для забезпечення достатнього рівня інтенсивності та ефективності інвестування у людський капітал [6]. До того ж, всі структурні перетворення, які відбуваються у державі на мікро- і макроекономічному рівнях, повинні відповідати модернізації системи освіти з урахуванням вимог ринку праці, задоволення особистісних прагнень людей та потреб соціально-економічного розвитку країни [7, с. 280].

На сьогодні, виходячи із законодавчо визначених повноважень, найбільший вплив на розвиток сфери цифрових компетенцій мають Міністерство освіти і науки України та Державне агентство з питань електронного урядування, які мають відігравати найважливішу роль у формуванні відповідних навчальних програм та формувати нові тенденції в системі освіти, спрямовані на підвищення рівня цифрової грамотності населення. Так, на законодавчому рівні закріплені такі функції, виконання яких безпосередньо або потенційно стосується сфери цифрових навичок та компетенцій (відповідно до Положення про Міністерство освіти і науки України [8]): визначення стратегії підготовки фахівців з вищою освітою; визначення середньої, позашкільної, професійно-технічної і вищої освіти, інклюзивного навчання та освіти протягом життя; проведення аналітично прогностичної діяльності у сфері вищої освіти, визначення тенденцій її розвитку, формування стратегічних напрямів розвитку вищої освіти з урахуванням науково-технічного прогресу та інших факторів, узагальнення, систематичне відстеження та аналіз потреб вітчизняного ринку праці, внесення пропозицій щодо обсягів і напрямів державної підтримки моніторингу якості освіти; розробка та затвердження

державних освітніх стандартів із конкретних професій; розробка державних стандартів освіти, а також стандартів вищої освіти та стандартів освітньої діяльності. Безпосередньо завданнями у сфері цифрових навичок та компетенцій на найближчу перспективу, що закріплені за МОН України на законодавчому рівні (відповідно до Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр.), є розробка програми впровадження цифрових спеціальностей у відповідні навчальні програми профільних навчальних закладів; розвиток цифрових навичок громадян та модернізація систем дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), неформальної освіти, вищої освіти та освіти дорослих і створення відповідних стимулів для розвитку.

Як зазначає С. Шкарлет, «цифровізація освіти – один із пріоритетів МОН розвитку можливостей дистанційного навчання. Тому з-поміж ключових завдань для нас є затвердження Концепції цифрової трансформації освіти і науки, забезпечення закладів освіти цифровою інфраструктурою, розвиток Всеукраїнської школи онлайн, модернізація державного електронного журналу та підвищення рівня цифрової компетентності педагогічних працівників» [9]. «Наша ціль – щоб всі освітні послуги стали більш доступними та контрольованими. Реалізація проєктів (цифровізація дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти (e-Школа); цифровізація вищої, фахової передвищої та професійної освіти (e-Університет); цифровізація фінансування та послуг у сфері науки (e-Наука)) передбачає впровадження цифрових сервісів в освіту і науку, автоматизацію освітніх та управлінських процесів» [10].

На думку А. Ю. Іщенко, одним із головних засобів цифровізації освіти є створення Національної платформи цифрової освіти (НПЦО). Оскільки, реалізація попереднього етапу – створення та введення в дію Національної освітньої електронної платформи, зазнала невдачі. Додаткової актуальності завдання створення НПЦО набуло в умовах пандемії: якби Національна платформа діяла, більшості проблем, пов'язаних з організацією дистанційної освіти, можна було б уникнути. З огляду на це нагально необхідним є перезавантаження проєкту та його реалізація з урахуванням допущених помилок та виявлених недоліків. Вирішення зазначеного завдання, на думку науковця [11], потребує здійснення наступних кроків. Зокрема, Міністерству освіти і науки України із залученням Міністерства цифрової трансформації України, представників фахових спільнот та громадських організацій слід: – створити спеціалізований підрозділ (департамент) цифрової освіти, функцією якого є формування державної освітньої політики за відповідними напрямками для ефективної модернізації освітньої системи; – забезпечити умови для оптимальної взаємодії між основними сторонами процесу створення і застосування електронного освітнього контенту – освітянами, видавцями, IT-професіоналами; – розробити та ухвалити «Концепцію розвитку цифрової освіти в Україні», нове «Положення про Національну платформу цифрової освіти» з урахуванням недоліків, виявлених на попередньому етапі; – розробити нормативні документи щодо стандартів електронних підручників, цифрових навчальних матеріалів та освітніх сервісів; – реалізувати проєкт створення НПЦО, забезпечити користувачів Національної платформи якісним і сучасним цифровим освітнім контентом, розпочати ліквідацію наявної нині суперечності між відносно високим рівнем цифрової матеріальної бази в освіті та браком якісного і сучасного цифрового освітнього контенту.

Висновки. Отже, одним із перспективних напрямів розвитку вітчизняної системи освіти повинна стати її цифровізація, оскільки цифрові технології роблять освітній процес мобільним, диференційованим та індивідуальним. При цьому вони не замінюють викладача, а гармонійно доповнюють його. Заняттям, що побудовані на засадах використання цифрових технологій, властиві адаптивність, керованість, інтерактивність, поєднання індивідуальної та групової роботи, а також часова необмеженість навчання. Крім того, цифрові технології надають ряд нових можливостей, як для викладачів так і для студентів, зокрема: отримання задоволення від захопливого процесу спілкування і пізнання; автоматизація більшої частини викладацької роботи, вивільняючи час на пошук, спілкування, самовдосконалення, індивідуальну роботу зі студентами; забезпечення зворотного зв'язку; відчуття студентів зі слабкою підготовкою в ролі лідера, що загалом сприяє успіху всієї академічної групи; корекція індивідуального розвитку майбутніх фахівців; підвищення ефективності управління освітнім процесом та освітою у цілому.

І тому сьогодні немає сумніву в тому, що світ цифрових технологій загалом, та освіти зокрема, це не лише новий логічний етап розвитку технологічної сфери людства, а й усієї існуючої правової та соціально-політичної реальності. Зосередитися на цифровізації освіти для України це правильний і єдиний спосіб скоротити настільки відчутний розрив у міжнародних показниках порівняно з іншими країнами світу. Це питання ще більше загострюється через воєнний стан у країні та необхідності дистанційного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження КМУ від 17.01.2018 р. № 67-р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 16. Ст. 560.
2. Digital Transformation Initiative (DTI) URL: <http://reports.weforum.org/digital-transformation> (дата звернення: 19.02.2022)
3. Europass – інструмент для оцінювання цифрової компетентності/ URL: <https://ec.europa.eu/jrc/en/digcomp/digital-competence-framework> (дата звернення: 19.02.2022)
4. Проблеми та перспективи гармонізації цифрового ринку України з ринками ЄС та країн СхП: аналіт. звіт. URL: <https://www.civicsynergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Problemy-ta-perspektyvygarmonizatsiyi-tsyfrovogorynku-Ukrayinyz-rynkamy-YES-ta-krayin-ShP.pdf> (дата звернення: 19.02.2022)
5. Куйбіда В. С., Петроє О. М., Федулова Л. І., Андрощук Г. О. Цифрові компетенції як умова формування якості людського капіталу : аналіт. зап. Київ : НАДУ, 2019. 28 с.
6. Захарова О. В. Управління інвестуванням у людський капітал: методологія, оцінка, планування : монографія. Донецьк : ДВНЗ ДонНТУ, 2010. 378 с.
7. Сахненко О. І. Роль людського капіталу на шляху становлення економіки знань. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2014. Вип. 150. С. 278–283.
8. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України : постанова Каб. Міністрів України від 16.10.2014 р. № 630. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/show/630-2014-%D0%BF> (дата звернення: 19.02.2022)
9. Цифровізація освіти, досвід регіонів, актуальність для позашкілля – відбулась онлайн-сесія щодо дистанційного навчання. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/>

cifrovizaciya-osviti-dosvid-regioniv-aktualnist-dlya- pozashkillya-vidbulas-onlajn-sesiya-shchodo-distancijnogo-navchannya (дата звернення: 19.02.2022)

10. МОН активно долучається до проєктів цифрової трансформації. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-aktivno-doluchayetsya-do-proyektiv-cifrovoyi-transformaciyi> (дата звернення: 19.02.2022)

11. Іщенко А. Ю. Національна платформа цифрової освіти як пріоритетний інструмент оновлення вітчизняної освітньої системи. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-05/syfrova-osvita.pdf> (дата звернення: 19.02.2022)